

KO‘P TILLILIK-IJTIMOY-PSIXOLOGIK RIVOJLANISHNING MUHIM OMILI SIFATIDA

Pulatova Gulnoza Murodilovna

Farg‘ona davlat universiteti psixologiya kafedrasida o‘qituvchisi.

Ko‘p tillilik, polilingvizm (yunoncha: pol-ko‘p va lot. Ppyopa — Til) - muayyan ijtimoiy birlik (eng avvalo davlat) doirasida bir necha tilning qo‘llanishi; yakka shaxsning bir paytning o‘zida bir necha tildan foydalanishi. Bunda foydalanilayotgan tillarning har biri aniq kommunikativ vaziyatga qarab tanlab olinadi. Har ikkala holat bir-biriga bog‘liq bo‘ladi (aloqalashuv ehtiyojlari ko‘p tili uyushma vakillariing muayyan qismida Ko‘p tillilikni keltirib chiqaradi), lekin ularning o‘zaro bog‘liqligi qat‘iy emas: jamiyatda bir tillilikning ustunligi uning ma‘lum vakillari ko‘p tili bo‘lishini inkor etmaydi va aksincha, davlatning Ko‘p tillilikgi muayyan til jamoalari doirasida bir tilda so‘zlashuvchi ko‘pchilik aholi bilan muvofiqlashtirilishi mumkin (mas, Shveysariyada). Shu sababli “individual” Ko‘p tillilik bilan “milliy” Ko‘p tillilikni farqlash zarur bo‘ladi. Yanada katta miqyoslarda Ko‘p tillilik ko‘p millatli davlatlar (Hindiston, Rossiya, AQSH, Nigeriya va boshqalar) uchun xos xususiyatdir.

Ko‘p tillilik sharoitida o‘zaro aloqa qilish shakllari (tillar, lahjalar, shevalar, ijtimoiy va professional jargonlar kabi) funksional jihatdan iyerarxiya (pog‘ona)ni tashkil etadi, mas: 1) guruhlararo aloqaning chegaralangan vositalari (“xonaki” tillar); 2) turmushdagi guruhlararo aloqa aralashuvning muayyan joyga xos vositalari (Osiyo va Afrikadagi ko‘p qabilali qishloq jamoalaridagi “bozor” tili); 3) ma‘muriy (yoki milliy) viloyat tili; 4) ko‘p millatli mintaqalar tili; 5) umumdavlat tili (“davlatdagi ustun” yoki xalqaro til bo‘lishi ham mumkin). Agar dastlabki ikki bosqich tillari asosan norasmiy og‘zaki aloqa uchun xizmat qilsa, keyingi bosqichdagilari uchun, mazkur vazifalardan tashqari, yana ommaviy va rasmiy (ko‘pincha yozma) aloqa xizmatlari ham qo‘shilib, ular ta‘lim, axborot vositalari, adabiyot, madaniyat, har tillariga aylanadi.

Ko‘p tillilik aksar hollarda ikki tillilik (bilingvizm) shaklida amalga oshadi. Uch yoki undan ortiqini ommaviy ravishda egallash (bilish) nisbatan kam uchraydi. Ko‘p tillilik (bilingvizm) uchup amalda qo‘llanuvchi tillarning funksional maqomi va ularning (genetik yoki tipo-logik) yaqinlik darajasi muhim ahamiyatga ega. Ko‘p tillilik negizida tillarning o‘zaro ta‘sirlashuvi va yaqinlashuvi ro‘y beradi, tillar ittifoqi hosil bo‘ladi.

Odam tabiiy ravishda bir nechta tillarda muloqot qila oladigan bo‘lsa, ayniqsa ular yoshligida ko‘nikmalarni egallagan bo‘lsa, ko‘p tili deb aytiladi.

Ko‘p tili odamlarning ta‘kidlashicha, ularning shaxsiyati o‘zgaradi ular foydalanadigan tilga qarab; ushbu o‘zgarishlar ba‘zi tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Biroq, umuman olganda, ular har bir til o‘zaro bog‘laydigan madaniyatga qarab, ishlatilgan tildan mustaqil bo‘lishiga qarab, turli xil kontekstual asoslarni qabul qilish bilan bog‘liq.

Shunga qaramay lingvistik nisbiylik gipotezalari ular tilning fikrlash va his qilish uslubiga ta'sir qilishini tasdiqlaydilar. Shunday qilib, bir nechta tillarni o'rganish shaxsning turli qirralarini rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Shuningdek, ikkinchi tilda gaplashish ko'plab ikki tilli kishilarning ijtimoiy konvensiyalarni e'tiborsiz qoldirishiga olib keladi, deb hisoblashadi. Boshqa tomondan, ijtimoiy kontekst bilingualizmga munosabat orqali shaxsiyat va psixologik farovonlikka ta'sir qilishi mumkin. Masalan, Lotin Amerikasi bolalari Qo'shma Shtatlarda boshqa tilda gaplashgani uchun ularga yomon qarashlari mumkin edi; ushbu turdagi vaziyatlar oddiy til o'rganishga xalaqit beradi.

Ikki tillilikning ijodga foydali ta'siri kognitiv moslashuvchanlik bilan bog'liq. Turli xil qarashlarni qabul qilish va aqliy tarkibni qayta tashkil etish qobiliyati, ayniqsa, bir nechta tillarni yuqori darajada biladigan odamlarda ijodkorlikda aniq yaxshilanishlarni keltirib chiqaradi.

J.P. Guilford fikrlashning ikki turini tavsifladi: konvergent va divergent. Konvergent fikrlash ketma-ketlikda (u “to'g'ri chiziqda” davom etadi) bo'lsa-da, divergent fikrlash bir nechta alternatalarni o'z-o'zidan o'rganadi va butun va uni tashkil etuvchi elementlar o'rtasidagi munosabatlarga asoslanadi.

Turli xil fikrlash tushunchasi ijodkorlikka juda yaqin. Guilford turli fikr yuritish va ijodiy jarayonning asosiy ko'nikmalari sifatida aniqlagan bilim ravonligi, moslashuvchanligi va o'ziga xosligi o'lchovlari bir tilli odamlarga qaraganda ko'p tilli odamlarda o'rtacha yuqori bo'lib kelgan.

Ko'p tilli odamlarning ta'kidlashicha, ularning shaxsiyati o'zgaradi ular foydalanadigan tilga qarab; ushbu o'zgarishlar ba'zi tadqiqotlar bilan tasdiqlangan. Biroq, umuman olganda, ular har bir til o'zaro bog'laydigan madaniyatga qarab, ishlatilgan tildan mustaqil bo'lishiga qarab, turli xil kontekstual asoslarni qabul qilish bilan bog'liq.

Shunga qaramay lingvistik nisbiylik gipotezalari ular tilning fikrlash va his qilish uslubiga ta'sir qilishini tasdiqlaydilar. Shunday qilib, bir nechta tillarni o'rganish shaxsning turli qirralarini rivojlanishiga yordam berishi mumkin. Shuningdek, ikkinchi tilda gaplashish ko'plab ikki tilli kishilarning ijtimoiy konvensiyalarni e'tiborsiz qoldirishiga olib keladi, deb hisoblashadi.

Boshqa tomondan, ijtimoiy kontekst bilingualizmga munosabat orqali shaxsiyat va psixologik farovonlikka ta'sir qilishi mumkin. Masalan, Lotin Amerikasi bolalari Qo'shma Shtatlarda boshqa tilda gaplashgani uchun ularga yomon qarashlari mumkin edi; ushbu turdagi vaziyatlar oddiy til o'rganishga xalaqit beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Проблемы двуязычная и многоязычная. - М, 1972.
2. Hakimov M.X. O'zbek tilida matnning pragmatik talqini. – Filol. fan. doktori. dis. – T., 2001 – S.
3. Выготский Л.С. Мышление и речь. М.: Лабиринт, 2001. - 368 с.

4. Чиршева Г.Н. Детский билингвизм: одновременное усвоение двух языков. – СПб.: Златоуст, 2015. – 488 с.
5. Yuldasheva, M.B., Toshboltaeva, N., Pulatova, G.M., Mamajonova, S.K., & Karimjanova, Y.U. (2021). Semantic Analysis of Feeling Loneliness among Students. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 14552-14558.
6. Пулатова, Г. (2021). Theoretical analysis of the study of the phenomenon of bilingualism. *Общество и инновации*, 2(6/S), 200-204.
7. Pulatova, G.M. (2020). WAYS TO INFLUENCE THE CHILD'S PSYCHE THROUGH FAIRY-TALE THERAPY. In *Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества* (pp. 368-371).
8. Pulatova, G., & Muhammadjonov, J. (2023). 5-6 YOSHLI MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA ERTAK VA MAQOLLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. *Евразийский журнал академических исследований*, 3(5 Part 3), 48-58.
9. Gulnoza, P., & Nodira, T. (2022). Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment. *Eurasian Journal of Research, Development and Innovation*, 14, 14-17.
10. Nodira, T., Shoxista, M., Gulnoza, P., Yoqutkhon, K., & Mohinur, D. (2022). Exploring the development of creative thinking in small school students. *International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE)*, 14(02), 5701-5707.
11. Пулатова, Г. (2021). Билингвизмни комплекс ўрганишдаги ёндашувлар. *Общество и инновации*, 2(4/S), 769-775.
12. Pulatova, G., & Mamajonova, S. (2020, December). DEVELOPING CHILDREN'S SPEECH IN A FOREIGN LANGUAGE THEORETICAL ANALYSIS. In *Конференции*.
13. Ro'zimatjon, A., & Gulnoza, P. (2022). SHAXSNING SHAKLLANISHIDA STRESS MUAMMOSI VA TURLARI. SO'NGI ILMIIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI, 5(2), 134-137.
14. Murodilovna, P.G. (2022). AGE CHARACTERISTICS OF SPEECH AND COMMUNICATION. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(2), 520-523.
15. Sodiqovich, S. F. (2022). BOLA NUTQINING RIVOJLANISHIDA PSIXOGIMNASTIKA USULLARIDAN FOYDALANISH: Soliyev Farhod Sodiqovich, Farg 'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrasida katta o'qituvchisi Pulatova Gulnoza Murodilovna, Farg 'ona davlat universiteti, Psixologiya kafedrasida o'qituvchisi. *Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал*, (12), 317-325.
16. Murodilovna, P.G. (2023). SOCIOLINGUISTIC PROBLEMS OF BILINGUISM.
17. Пулатова, Г. (2021). Теоретический анализ изучения феномена билингвизма. *Общество и инновации*, 2(6/S), 200-204.

18. Makhliyo Bakhtiyorovna Yuldasheva, Nodira Ibrokhimjanovna Toshboltaeva, Gulnoza Murodilovna Pulatova, Shokhista KamoIdinovna Mamajonova, Yokutkhon Urinbaevna Karimjanova // Annals of R.S.C.B., ISSN:1583-6258, Vol. 25, Issue 4, 2021, Pages. 14552 – 14558.

19. Toshboltayeva Nodira, Mamajonova Shoxista, Pulatova Gulnoza, Karimianova Yoqutkhon, Djalolova Mohinur //Exploring the development of creative thinking in small school students// International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE). Vol 14, Issue 02. 2022. 5701-5707 pages.

20. Pulatova Gulnoza, Toshboltaeva Nodira, //Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment// Eurasian Journal of Research, Development and Innovation. Volume 14| November, 2022. 14-17 pages.

21. Eleonora Topvoldievna Mirzajonova, Odinoxon Raxmanovna Parpiyeva //Modern Special Preschool Education: Problems and Solutions// Journal of Pedagogical Inventions and Practices. Vol. 9. 06-2022. 100-106 pages.

22. Mirzajonova, E.T. (2023). O ‘SMIR YOSHDAGI O ‘QUVCHILARDA AXBOROTDAN FOYDALANISH MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI. Finland International Scientific Journal of Education, Social Science & Humanities, 11(3), 660-669.

23. Odinoxon Raxmanovna Parpiyeva, Eleonora Topvoldievna Mirzajonova //The role of psycho-oncology in the treatment of cancer patients// Texas Journal of Medical Science. 18-06-2022. 14-17 pages.

24. Eleonora Topvoldiyevna Mirzajonova, Dostonbek Muxtarjon o‘g‘li Masharipov //INKLYUZIV TA‘LIM OLAYOTGAN BOLALARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARINI PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK O‘RGANISH// INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM: a collection scientific works of the International scientific conference 25 th March, 2023. Washington, USA: "CESS", 2023. Part 28. 192-199 pages.

25. Pulatova, G., & Muhammadjonov, J. (2023). 5-6 YOSHLI MAKTABGACHA YOSHDAG‘I BOLALARNING NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA ERTAK VA MAQOLLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI. Евразийский журнал академических исследований, 3(5 Part 3), 48-58.

26. Пулатова, Гулноза //Theoretical analysis of the study of the phenomenon of bilingualism// Общество и инновации 2.6/S (2021): 200-204.

27. Pulatova, G.M. //WAYS TO INFLUENCE THE CHILD'S PSYCHE THROUGH FAIRY-TALE THERAPY// Психологическое здоровье населения как важный фактор обеспечения процветания общества. 2020.

28. Pulatova Gulnoza, Toshboltaeva Nodira, //Conflict logical Competence of the Teacher as A Condition for Positive Interaction in the Educational Environment// Eurasian Journal of Research, Development and Innovation. Volume 14| November, 2022. 14-17 pages.

